

УДК 33.021:005.963.1:331.5

Дериховська

Вікторія Ігорівна

Кандидат економічних наук

Derykhovskaya_V@mail.ru

МОНІТОРИНГ ПОТРЕБИ РИНКУ ПРАЦІ У СПЕЦІАЛІСТАХ З ВИЩОЮ ПРОФЕСІЙНОЮ ОСВІТОЮ

THE MONITORING OF LABOR MARKET NEEDS IN SPECIALISTS WITH HIGHER EDUCATION

Стаття присвячена проблемі невідповідності між попитом та пропозицією на випускників вищів та потребами народного господарства у фахівцях з вищою професійною освітою. Запропоновано впровадження нової організаційної структури для налагодження взаємодії між інститутами вищої школи та ринку праці.

Статья посвящена проблеме несоответствия между спросом и предложением на выпускников высшей и потребностями народного хозяйства в специалистах с высшим профессиональным образованием. Предложено внедрение новой организационной структуры для налаживания взаимодействия между институтами высшей школы и рынка труда.

The problem of mismatch between supply and demand in university graduates and the needs of the economy for specialists with higher professional education are probed in the article. Suggested an implementation of a new organizational structure for establishing cooperation between institutions of higher education and the labor market.

Ключові слова: *ринок праці, безробітні, випускники ВНЗ, вища освіта, моніторинг, прогнозування та стратегічне планування потреби у випускниках.*

Ключевые слова: *рынок труда, безработные, выпускники ВУЗов, высшее образование, мониторинг, прогнозирование и стратегическое планирование потребности в выпускниках.*

Keywords: *labor market, unemployed, university graduates, higher education, monitoring, forecasting and strategic planning the needs in graduates.*

ВСТУП

З кожним роком зростає роль та значення людського фактору у розвитку національної економіки. Інтелектуальний потенціал є основою людського капіталу, одним із визначальних чинників соціально-економічного розвитку країни. Сьогодні рівень освіти визначає рівень розвитку суспільства, виступає ґрунтовною передумовою відтворення його інтелектуальних та продуктивних сил. Ключову роль у цьому процесі відведено саме вищій освіті як запоруці формування нової якісної робочої сили – висококваліфікованих кадрів для економіки, забезпечення держави інтелектуальною елітою, спроможною на ефективні зміни у майбутньому.

Сучасна трансформаційна економіка висуває нові вимоги до функціонування ринку праці, вже недостатньо тільки налагодити тісний взаємозв'язок між потребами національної економіки та ринком освітніх послуг. Сьогодення вимагає постійного моніторингу за появою та зміною тенденцій у попиті на робочу силу, її якості та кількості. У свою чергу, освітній простір має швидко адаптуватися до мінливості розвитку економіки, враховуючи прогнози потреби країни у фахівцях з відповідною вищою професійною освітою. Такі вітчизняні та зарубіжні вчені як Каширина І., Гуртов В., Мезенцев А., Питухин Е., Данилишин В., Куценко В. та Бріт О. та ін. [1 – 4] схильні вважати, що без державного втручання неможливе вирішення проблеми невідповідності між попитом та пропозицією випускників ВНЗ на ринку праці.

Дисбаланс попиту та пропозиції на ринку праці, який нині притаманний нашій державі, є результатом багаторічної прірви у взаємодії між бізнес-структурами та вищими навчальними закладами (ВНЗ) України. Нажаль досі попит на робочу силу відповідних професій формується за рахунок наявного державного розподілу трудових ресурсів між галузями народного господарства без врахування їх реальної потреби. З іншого боку, майбутні випускники ВНЗ, обираючи певну спеціальність, керуються не можливістю подальшого працевлаштування та пріоритетністю майбутнього розвитку обраної галузі, а, зазвичай, престижністю професії та авторитетним досвідом батьків (родичів).

МЕТА РОБОТИ

полягає в аналізі проблеми невідповідності між попитом та пропозицією на випускників ВНЗ та потребами економіки країни у фахівцях з вищою професійною освітою.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet, нормативно-правові акти з питань регулювання ринку праці.

При проведенні дослідження використано методи структурно-логічного аналізу та статистичного аналізу.

РЕЗУЛЬТАТИ

За даними державної служби статистики України [5], станом на 1 листопада 2014 в країні налічується 664 вищих навчальних закладів I - IV рівнів акредитації, в яких навчається 1 689 226 осіб, з них – 50 % (843 611 осіб) здобуває освіту за кошти органів державного, місцевого бюджетів і за рахунок органів державної влади та юридичних осіб.

Щорічно ВНЗ України випускають на ринок праці приблизно 500 000 молодих спеціалістів з професійною освітою. Водночас, станом на 1 липня 2015 р. [6], потреба роботодавців у працівниках для заміщення вільних робочих місць становить 43 594 особи в цілому, тоді як попит на фахівців з вищою професійною освітою є ще меншим. А якщо, взагалі, врахувати, що кількість офіційно зареєстрованих безробітних в державі становить 443 900 осіб, то логічним є питання щодо спроможності народного господарства задовольнити потреби випускників освітньої галузі у наявності вакантних місць, в той час як вже на ринку праці перебуває майже ідентична кількості випускників ВНЗ кількість безробітних.

В середньому в країні в 2015 р. на одну вакантну посаду претендує 10 зареєстрованих безробітних. Більш того, найбільша кількість вільних робочих місць, згідно наведеної на рис. 1 діаграми, представлена у промисловому секторі, оптовій та роздрібній торгівлі, ремонтній галузях економіки.

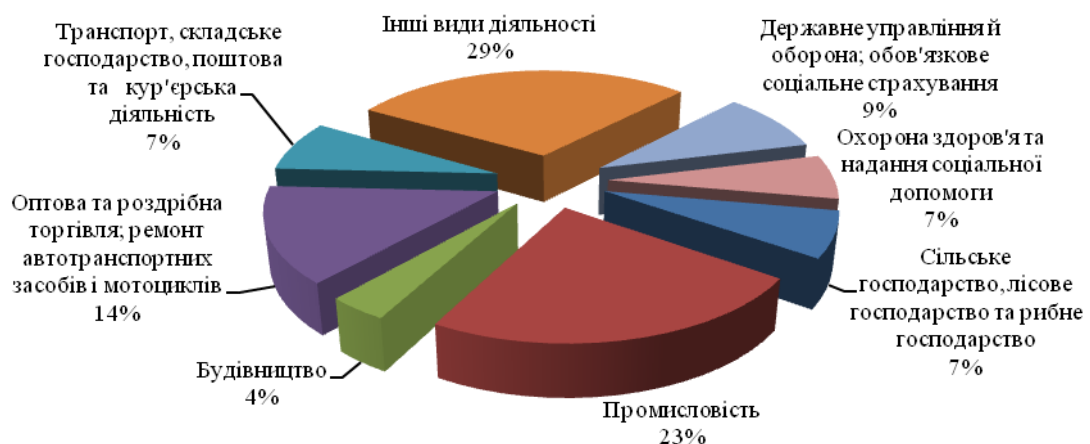

Рисунок 1. Потреба роботодавців у працівниках за видами економічної діяльності у 2015 році [5]

Наявна структурна диспропорція між попитом на робочу силу та її пропозицією є фактором, що обмежує як можливості працевлаштування безробітних, так і задоволення потреб роботодавців у працівниках, а також істотно обмежують можливості випускників ВНЗ продуктивно реалізувати себе в обраній професії. Саме тому стає доцільним більш детальний аналіз безробіття у державі в контексті виявлення потреби ринку праці у спеціалістах з вищою професійною освітою. Так проведений статистичний аналіз дозволив порівняти структуру зайнятого та безробітного населення за рівнем освіти. Згідно наведених у табл. 1 даних, питома вага осіб з вищою (в тому числі повною, базовою та неповною) освітою є найбільшою як серед зайнятого, так, на жаль, і серед безробітного населення України.

Таблиця 1

Структура зайнятого та безробітного населення за рівнем освіти,
станом на 1 липня у 2015 р., у %

№ з/п	Освіта	Зайняте населення		Безробітне населення
		Офіційно	Неформально	
1	Вища освіта (в т.ч. повна, базова та неповна вища освіта)	61,6	26,4	47,1
2	Професійно технічна освіта	23,5	33,7	33,4
3	Повна загальна середня освіта	13,9	34,6	15,8
4	Базова загальна середня освіта	1	5,1	3,5
5	Початкова загальна освіта (в т.ч. немає освіти)	0	0,2	0,2

Що стосується неформальної зайнятості, то для неї притаманний молодіжний характер, що проявляється в додатковому заробітку осіб під час здобуття ними освіти. Слід зазначити, що у 2014 р. серед неформально зайнятого населення понад дві третини (68,3%) склали особи, які мали професійно-технічну та повну загальну середню освіту. При цьому значна частка неформально зайнятих осіб була зайнята в сільському, лісовому та рибному господарстві (40,2%), оптовій та роздрібній торгівлі – 21,8% та у будівництві – 15,3% [6].

Однак наявність серед безробітних осіб з вищою освітою, а також виявлені нами факти працевлаштування випускників ВНЗ не за профілем

отриманої підготовки (за оцінками експертів 56%) свідчать про необхідність створити механізм взаємодії ринку праці та ринку вищої професійної освіти, спрямований на розвиток освітньої системи, що відповідатиме потребам в освітніх послугах населення та задовольнятиме попит на фахівців як на регіональному, так і на загальнодержавному ринку праці.

Впродовж 2000 – 2015 рр. серед причин незайнятості безробітних віком 15 – 70 років стабільне третє місце посідає непрацевлаштованість після закінчення загальноосвітніх та вищих навчальних закладів I – IV рівнів акредитації. Більш того, питома вага даної причини у загальному переліку причин збільшилася за останні шість років з 14,1 до 17,3 % [5]. Це, в свою чергу, викликає ряд питань щодо потреби національної економіки та ринку праці у випускниках-фахівцях з відповідною професійною освітою, щодо задоволеності роботодавців у рівні й якості освіти випускників навчальних закладів та у бажанні самих випускників працювати за фахом.

Згідно офіційних даних, що оприлюднені державною службою зайнятості України [6], станом на 1 липня 2015 р. структура кількості безробітних (за освітнім ступінем) з числа осіб, які упродовж року з дня закінчення вищих навчальних закладів зареєструвалися в службі зайнятості, має наступний вид: 38,1 % – молодший спеціаліст; 18,6 % – бакалавр; 24,9 % – спеціаліст та 18,4 % – магістр. Якщо перенести цю статистику у площину напрямів підготовки та спеціальностей, за якими була здобута професійна освіта, то отримаємо наведену на рис. 2 діаграму.

Якщо співставити структуру безробітних випускників ВНЗ за освітнім ступінем та напрямом підготовки (спеціальністю), то, згідно наведеної на рис. 3 діаграми, видно, що в середньому 35 % безробітних спеціалістів з вищою освітою здобули диплом за напрямами (спеціальностями) галузі знань "Економіка та підприємництво", 12 % – за напрямом інженерія, 11,5 % – право та 9,6 % – гуманітарні науки. Дана тенденція є загрозливою, оскільки щорічно на ринок праці вищі України випускають найбільшу кількість дипломованих спеціалістів саме з цих напрямів підготовки.

Рисунок 2. Питома вага безробітних спеціалістів з вищою професійною освітою, що офіційно зареєстровані у службі зайнятості впродовж року після закінчення ВНЗ

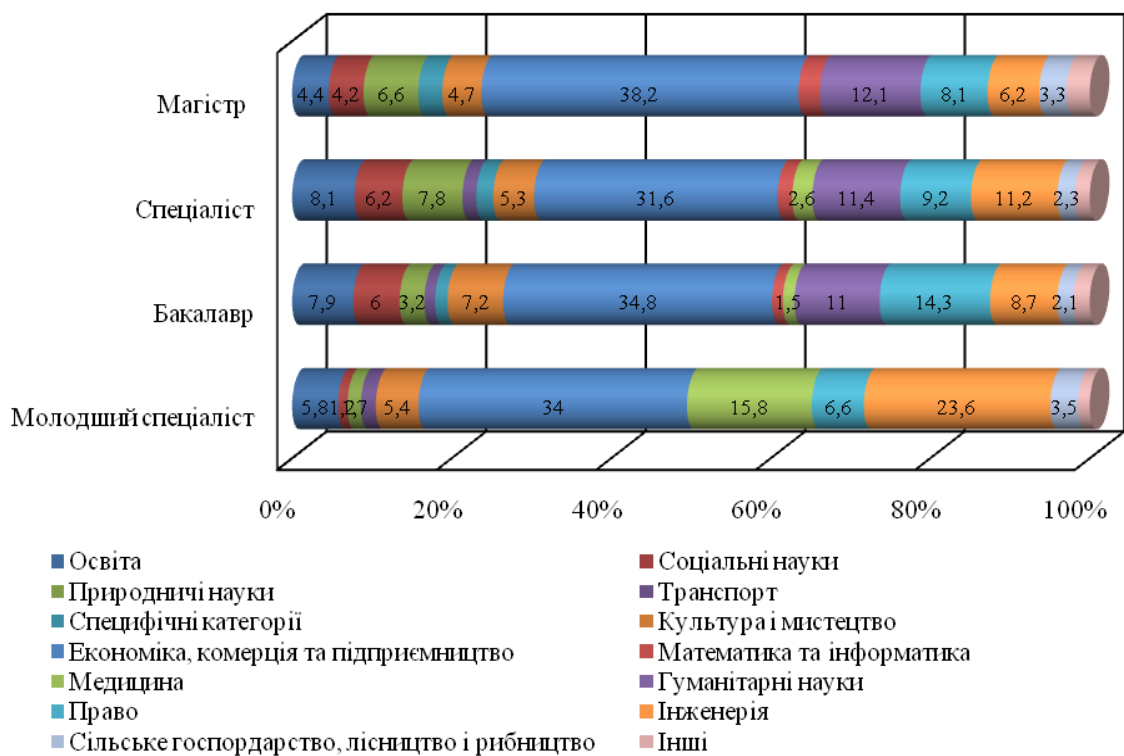

Рисунок 3. Структура за освітніми ступінями та напрямками підготовки кількості безробітних з числа осіб, які упродовж року з дня закінчення вищих навчальних закладів зареєструвалися в службі зайнятості, на 01.07. 2015 року

Отже, логічним є питання: навіщо збільшувати пропозицію тих фахівців з вищою професійною освітою, для яких вже характерне перенасичення на

ринку праці? Все це підтверджує факт відсутності взаємозв'язку між ринком освітніх послуг та потребами народного господарства держави.

Узагальнюючи проведений моніторинг попиту та пропозиції на ринках освітніх послуг та праці країни, стає можливим підбиття певних висновків. Так, у 2005 р. кількість офіційно зареєстрованих безробітних перевищувала кількість вакантних місць в 4,8 рази, у 2014 р. дане співвідношення істотно зросло та склало 14,5 разів. Це, в свою чергу, збільшило навантаження на одне вільне робоче місце (з 5 до 10 осіб). Якщо порівняти темпи зменшення кількості безробітних та потреби роботодавців у фахівцях, а також кількості випускників ВНЗ, то за період з 2005 по 2014 рр. кількість осіб, що не мають постійної роботи зменшилася на 42,6 %, у той час, як кількість вакантних робочих місць теж зменшилась, але вже на 81,1 %, тоді як кількість спеціалістів з вищою освітою зменшилась лише на 6 %. Все це наглядно прослідковується на рис. 4.

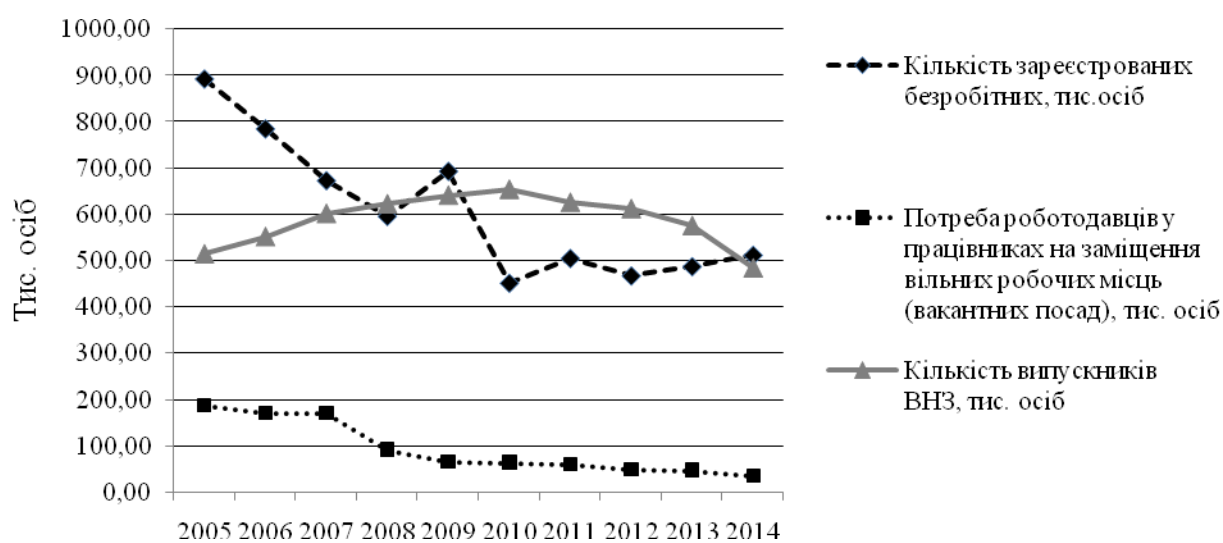

Рисунок 4. Динаміка кількості зареєстрованих безробітних, кількість вакансій на ринку праці та кількості випускників вищів за 2005 – 2014 рр.

Міністерства економічного розвитку і торгівлі, соціальної політики та освіти і науки України, як головні інститути виконавчої влади з питань державного регулювання політики зайнятості, повинні об'єднати зусилля щодо створення єдиної організаційної структури, до основних функцій якої входитиме налагодження постійного співробітництва між начальними закладами та

роботодавцями, розробка науково-обґрунтованої методики визначення державного замовлення на підготовку спеціалістів відповідного профілю та рівня кваліфікації відповідно до реальних потреб держави, впровадження дієвого системи прогнозування та стратегічного планування державного замовлення.

В свою чергу, державні служби статистики та зайнятості України мають централізовано надавати розгорнуті статистичні дані про поточний стан на ринках праці та освітніх послуг, а, значить, на постійній основі проводити моніторинг попиту та пропозиції фахівців різних галузей економіки, освіти та охорони здоров'я, сфери послуг та культури.

На законодавчому рівні мають бути прописані програми та стратегії соціального та економічного розвитку як окремих галузей, так і регіонів та країни в цілому, що мають враховувати мінливість попиту та пропозиції трудових ресурсів як на ринку праці, так і серед майбутніх спеціалістів з вищою професійною освітою.

Роботодавець має не тільки кількісно формувати потребу у відповідних фахівцях, але й надавати інформацію щодо рівня підготовки та переліку тих якостей, якими має володіти особа, що претендує на вакантну посаду. Більш того, роботодавець має розробляти прогноз майбутньої потреби у спеціалістах відповідно до розвитку галузі, у якій він працює та змін у ринковій економіці взагалі. В свою чергу, ВНЗ країни мають проаналізувати та оцінити рівень вимог, які висуває роботодавець до майбутнього фахівця. Саме створена організаційна структура не тільки зможе поєднати запити вищів та роботодавців, але й аргументовано визначити обсяги державного замовлення на відповідні напрями підготовки з урахуванням змін у народному господарстві та прогнозів роботодавців.

ВИСНОВКИ

Відсутність дієвих механізмів адекватного реагування на зміни у попиті та пропозиції на ринку праці, прогнозування та планування потреби економіки у фахівцях з вищою освітою, істотно гальмують налагодження ефективної взаємодії між роботодавцями та освітніми установами, їх випускниками.

Складність заявленої проблеми вимагає активних дій щодо подальших досліджень питання дисбалансу на ринку праці та виробленні законодавчо врегульованої державної політики зайнятості, побудованої на принципах тісної взаємодії між всіма учасниками ринку праці та постійного аналізу, прогнозування та стратегічного планування потреби країни у випускниках ВНЗ.

Таким чином, існує нагальна потреба в ухваленні на законодавчому рівні створення нової структури, покликаної сприяти реалізації ефективної політики зайнятості на засадах співпраці роботодавців з представниками вищів. Адже, допоки не буде налагоджена взаємодія між інститутами вищої школи та ринку праці у питаннях визначення потреби у спеціалістах з вищою освітою за рахунок врахування запитів роботодавців та можливостей ВНЗ з їх задоволення, не буде підвищено рівень адаптованості молодих фахівців, через призму здобутих ними у стінах вищів професійних компетентностей, до вимог роботодавців, тим самим збільшиться вірогідність зростання армії безробітних з вищою освітою та неможливістю самореалізації.

Література

1. Бріт О. Методичні підходи до визначення обсягів підготовки фахівців з вищою освітою / Бріт О.В. // Наукові праці НДФІ. – 2008. – № 4 (45). – С.123 – 129.
2. Гуртов В. А. Прогнозирование потребностей региональных экономик в выпускниках системы высшего профессионального образования / В. А. Гуртов, А. Г. Мезенцев, Е. А. Питухин [Электронный ресурс] // Режим доступа : <http://localbudget.karelia.ru/sbornik/st5.htm>.
3. Данилишин В. Інноваційна модель економічного розвитку: роль вищої освіти / В. Данилишин, В. Куценко // Вісн. НАН України. – 2005. - № 9. – с. 26 – 35.
4. Каширина И.Б. Определение потребности в специалистах с высшим профессиональным образованием на рынке труда Амурской области [Электронный ресурс] : Дис. канд. экон. наук : 08.00.05 : Благовещенск, 2004. - 184 с. // Режим доступа : <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/76188.html>.
5. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Державна служба зайнятості [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://www.dcz.gov.ua>.